

Олексій Онищенко,
академік НАН України, д. філос. н.,
проф., генеральний директор НБУВ,
Віра Попроцька,
к. пед. н., учений секретар НБУВ

Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В.І.Вер- надського (1993-1998)

Науково-дослідна робота - невід'ємна частина діяльності Національної бібліотеки України. Статус науково-дослідної установи, наданий їй у 1971 р., стимулював участь співробітників у розробках фундаментального й прикладного характеру. З роками внесок Бібліотеки в розвиток бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства збільшується. Сьогодні головна всеукраїнська бібліотека є багатoproфільним науково-дослідним центром, єдиною в Україні науковою установою, яка в комплексі розробляє проблеми названих дисциплін, а також національної бібліографії і біографістики, документознавства, архівознавства, інформатизації, збереження, консервації та реставрації бібліотечних фондів. Тематика більшості досліджень НБУВ має загальнодержавне значення.

Бібліотека здійснює підготовку бібліотечних кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру, докторантуру, організацію Спеціалізованої ученої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій, випускає щорічно за результатами своїх наукових розробок близько 20 назв наукових, бібліографічних та методичних видань.

Національна бібліотека України за своїм статусом є науково-дослідним інститутом НАН України з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформатики, документознавства й архівознавства, наукового опису рукописів, української біографістики, збереження, консервації та реставрації документів, автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, розробки, вивчення і впровадження сучасних технологій бібліотечно-інформаційного забезпечення науки й управлінських структур.

Комплексне вирішення наукових завдань забезпечується структурою НБУВ. До неї входять: Фонд Президентів України, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) органів законодавчої, виконавчої та судової влади, Архівний фонд НАН України, п'ять науково-дослідних інститутів (бібліотекознавства, української книги, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень), чотири центри (консервації і реставрації, бібліотечно-інформаційних технологій, культурно-просвітницький, редакційно-видавничий).

Новим структурним підрозділом Бібліотеки є **Фонд Президентів України** (створений у 1996 р.), де збираються, зберігаються та впроваджуються в науковий і культурний обіг документні матеріали, що відображають

політичну й державну діяльність, життя президентів України.

Розгортається робота комплексної аналітичної, прогностично-консультативної системи для інформаційного забезпечення органів державної влади.

СІАЗ на основі документних матеріалів та електронних потоків інформації здійснює аналіз: політичних, соціально-економічних процесів в Україні; ставлення до суспільного життя в ній державних структур та громадської думки країн СНД і далекого зарубіжжя; державотворчого законодавчого процесу в зарубіжних країнах і зіставлення його з практикою законотворчості в нашій республіці; позицій політичних партій, громадських рухів, релігійних об'єднань у питаннях суспільного життя і державотворення; відбиття

в загальноукраїнських та регіональних періодичних виданнях, у пресі СНД ситуації в Україні та її міжнародного становища.

Головним напрямом діяльності Інституту бібліотекознавства є розвиток фундаментальних і прикладних досліджень з метою теоретичного, методичного й організаційного забезпечення функціонування наукової бібліотеки та основних її напрямів - формування фонду, організації каталогів, документно-інформаційного обслуговування читачів.

Інститут української книги розробляє проблеми книгознавства, теоретичні, методичні та організаційні аспекти національної бібліографії.

Інститут рукопису забезпечує процес збирання, зберігання і введення до наукового й культурного обігу найцінніших рукописних пам'яток і рукописної спадщини українського народу та народів, які проживають на території України, а також колекційних рукописних матеріалів інших країн і народів. Його наукова (дослідна, методична, практична й інформаційна) робота пов'язана з теоретичною і науково-практичною розробкою проблем писемного джерела в усіх його виявах, властивостях і сутностях; з вивченням основних закономірностей розвитку писемної культури України та світової історико-культурної спадщини.

Інститут архівознавства розробляє проблеми архівно- й документознавства, археографії, історії та організації архівної справи за матеріалами, які утворюються в результаті діяльності Національної академії наук України; формує, організовує наукове використання архівного фонду НАН, здійснює нормативно-методичне забезпечення ведення діловодства та роботи академічних наукових і науково-технічних архівів установ та організацій.

Інститут біографічних досліджень здійснює наукові дослідження в галузі теорії і практики національної біографістики; збирає, науково опрацьовує та систематизує біографічні матеріали про видатних діячів української історії й культури; створює комп'ютерні банки даних біографічної інформації; готує Український біографічний словник (УБС), окремі біографічні та біобіографічні хронологічні, тематичні, регіональні словники й довідники; координує біографічні дослідження в Україні.

Центр консервації і реставрації досліджує сучасні технології консер-

вації та реставрації книг і рукописів, аналізує екологію сховищ та її вплив на зберігання й використання фондів, комплексно обстежує їх фізичний стан, вивчає процеси старіння паперу та розробляє рекомендації щодо подовження термінів використання документів; виконує операції з консервації й реставрації друкованих видань і рукописів та оправ документів; розробляє і поширює інструктивно-методичну документацію та навчальні матеріали з питань організації збереження бібліотечних фондів, запроваджує прогресивні технології консервації і реставрації документів.

Культурно-просвітницький центр організовує культурно-просвітницьку діяльність НБУВ, застосовуючи різні форми й методи: виставки книжкові та образотворчого мистецтва, лекційно-масові заходи, екскурсійне обслуговування, інформаційно-рекламну роботу тощо; здійснює науково-методичне забезпечення цієї функції НБУВ і впроваджує результати в практику.

Центр бібліотечно-інформаційних технологій розробляє і запроваджує автоматизовані інформаційні технології формування фонду й обслуговування читачів. У перспективі - створення комп'ютерного бібліотечного центру, що інтегруватиме документні ресурси найбільших книгозбірень країни та включення їх до світового інформаційного простору.

Редакційно-видавничий центр має свою поліграфічну базу, на якій здійснює видання наукових праць співробітників Бібліотеки. До його складу входить і редакція журналу «Бібліотечний вісник» (заснований у 1993 р., періодичність - 6 номерів на рік).

У 1993-1997 рр. учені НБУВ працювали за всіма напрямками її наукової діяльності. Йдеться про створення української національної бібліографії та української біографістики, побудову, розвиток і запровадження комп'ютерних технологій бібліотечної діяльності (сучасних технологій обробки й пошуку інформації, обслуговування читачів, інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади); історико-кодикологічні та джерелознавчі дослідження рукописних фондів.

Вивчалися і проблеми збереження, консервації й реставрації бібліотечних фондів, формування і використання інформаційних ресурсів, удосконалення бібліотечно-бібліографічної класифікації, каталогізації, інформаційно-пошукових мов з метою забезпечення

сумісності інформаційних ресурсів на загальнодержавному й міжнародному рівнях.

Стисло охарактеризуємо тематику та основні результати науково-дослідних робіт, які НБУВ виконувала відповідно до плану відомчих досліджень.

Інститут бібліотекознавства завершив дослідження теми «Інформаційно-функціональна модель наукової бібліотеки» (1993-1995 рр., наук. керівник - д.і.н. М.Слободяник) й працює над темою «Формування і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки: технологія та організація» (розрахована на 1996-1998 рр.; наук. керівник - к.і.н. А.Бровкін).

За напрямом наукового дослідження інформаційно-функціональної моделі (ІФМ) наукової бібліотеки розроблено теоретичні основи її розвитку як установи нового типу, складової частини системи наукових комунікацій, тісно пов'язаної з наукою.

Побудовано ІФМ, на підґрунті якої всебічно проаналізовано розвиток основних функцій наукової бібліотеки; досліджено основні параметри моделі в її розвитку, взаємодії і взаємозалежності; проаналізовано динаміку бібліотечної технології та обґрунтовано на засадах бібліотекознавства перспективні напрями інформатизації вітчизняних бібліотек; розроблено перспективну структуру наукової бібліотеки.

У рамках практичної реалізації поновлено профіль комплектування НБУВ; удосконалено версію внутрішньосистемного формату бібліографічного запису на основі UNIMARC, проведено комплекс робіт, спрямованих на вдосконалення робочих таблиць ББК для наукових бібліотек відповідно до сучасного рівня знання; внесено зміни в організацію обслуговування читачів і технологічні цикли «Шлях книги» та «Шлях вимоги».

Результати дослідження широко відображалися в наукових працях¹ та 65 статтях.

Метою розробки другої теми є створення теоретико-методичних засад

¹ Основні праці:

Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. - К., 1995; Організація діяльності бібліотек: Учебно-метод. посібник. - Харків, 1993; Удосконалення системи обслуговування читачів наукової бібліотеки: Друга наукова сесія Інституту бібліотекознавства. Тези доп. - К., 1993; Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи: Тези доп. Міжнар. наук. конф. - К., 1995.

формування і використання інформаційних ресурсів наукової бібліотеки із забезпеченням ефективного застосування традиційних і освоєння новітніх інформаційних технологій та прогресивних форм організації бібліотечної діяльності.

Отримано такі суттєві результати:

- визначено й теоретично обґрунтовано напрями розвитку системи комплектування НБУВ, зокрема здійснено інформаційно-аналітичне, технологічне забезпечення процесів комплектування та економічне обґрунтування використання джерел комплектування в сучасних соціально-економічних умовах. Окреслені напрями дають змогу реалізувати стратегію максимально повного комплектування вітчизняних документів і вибіркового формування колекції світової літератури;

- підготовлено робочий варіант першої версії «Рубрикатора НБУВ», в основі якого - Робочі таблиці класифікації НБУВ, укладені на базі повного варіанта таблиць ББК для наукових бібліотек, а також методичні рішення для відображення в каталогах нових тем і проблем, відсутніх у таблицях ББК. Рубрикатор включає розділи природничих, технічних, соціогуманітарних наук;

- підготовлено до друку перше видання таблиць територіальних типових поділів «Рубрикатора НБУВ», фактично першого в Україні прикладу тримовного варіанта таблиці бібліотечної класифікації для наукових бібліотек;

- завершено розробку інформаційної технології каталогізації серіальних видань на ППП Allegro;

- розроблено і введено в експлуатацію програму підготовки каталогізаційних даних про нові надходження НБУВ для Інтернет;

- відпрацьовано методику аналізу великих масивів каталогізаційної інформації, однієї з необхідних процедур для підтримки ЕК у робочому стані.

У межах розділу теми «Організаційно-технологічне й методичне забезпечення діяльності бібліотек НДУ» вивчався стан бібліотечно-інформаційних ресурсів мережі академічних бібліотек у період реорганізації НАН, виявлялися бібліотеки установ новоутворених та перепідпорядкованих, подвійного підпорядкування; уточнювалися тематика наукових досліджень установ, згідно з якою комплектуються фонди бібліотек, дані про колекції й приватні бібліотеки вчених, що входять до складу бібліотек НДУ. Пара-

льно вивчалися інформаційні ресурси інших підрозділів установ, наявність автоматизованих БД, можливість отримання інформації з зарубіжних інформаційних центрів через Інтернет.

Практичною реалізацією результатів дослідження стало видання довідника «Бібліотеки Національної академії наук України» (К., 1996), поповнення автоматизованої БД «Бібліотеки НАН України».

Створюється інструктивно-методична база з питань організації роботи бібліотек НДУ².

Дослідження, спрямовані на створення української національної бібліографії, здійснювалися в рамках тем «Українська національна бібліографія: історія, методологія, проблеми реалізації» (строк виконання 1993-1995 рр.) та «Україномовна книга (1798-1916): Каталог фондів НБ України імені В.І.Вернадського» (термін виконання 1996-1998 рр., наук. керівник акад. НАН України П.Тронько).

За результатами НДР розроблено концепцію національної бібліографії України, теоретичні та методичні основи українського бібліографічного репертуару (УБР)³, створюється система покажчиків серії «Національна бібліографія України» на базі автоматизації процесів їх підготовки⁴.

Співробітники сектора нотних видань розробляють підтему «Музична українська: введення до наукового й культурного обігу». Визначено критерії добору й шляхи комплектування та побудови БД документів музичної української, готується бібліографічний покажчик «Український музичний репертуар у фондах НБУВ». Відділ зару-

біжної української працює над створенням анотованого каталогу свого фонду.

Послідовно реалізуючи проект НДР «Україномовна книга. 1798-1916», Інститут української книги нині розглядає його як базу для розробки проекту зведеного каталогу україномовної книги (перший етап УБР) з подальшим визначенням кола бібліографічних джерел (другий етап), призначених для суцільного виявлення україномовної книжки. Кінцева мета цього проекту - побудова на основі єдиних теоретичних, методичних та організаційних принципів цілісної системи інформації про сукупний документний масив Українського бібліографічного репертуару.

У наступні роки Бібліотека в контексті серії «Національна бібліографія України» планує послідовний випуск системи покажчиків УБР в автоматизованому режимі:

- україномовна книга 1798-1916. Вип. 3-4;

- україномовна книга 1917-1923;

- твори друку всіма мовами, видані на території сучасної України, 1798-1923;

- серія каталогів нотних та картографічних видань, видань образотворчого мистецтва;

- каталог зарубіжної української.

Розробка оптимального варіанта УБР передбачає, насамперед, підготовку каталогів україномовної книги бібліотек держави, основних фондотримачів. Тільки в такий спосіб може гарантуватися задоволення потреб суспільства в бібліографічній інформації про сукупний документний масив.

Виняткова складність проблеми потребує державної уваги до проекту, чіткого розподілу робіт між установами-учасниками згідно з програмою та планом робіт. Для успішної реалізації проекту УБР на нинішньому етапі необхідно: організувати єдиний координаційний центр на базі НБУВ; створити на цій основі головну редакційну колегію та методичну раду; чітко розподілити конкретні завдання й обсяг робіт між бібліотеками, відповідними науковими установами та організаціями.

Наукові дослідження Інституту рукопису НБУВ за 1993-1997 рр. характеризуються новими підходами до вивчення спеціальних історичних дисциплін, передусім наук джерелознавчого і книгознавчого циклів. Історико-кодиологічні та джерелознавчі дослідження рукописних фондів закладають підвалини нового науково-культурологічного напрямку досліджень, пов'я-

² Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України: Зб. докум. - К., 1997. - Вип. 1.

³ Омельчук В. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки // Бібл. вісн. - 1995. №5. - С.1-13.

⁴ Україномовна книга, 1798-1916. Вип. 1. 1798-1885 / НБУ ім.В.І.Вернадського. - К.: Абрис, 1996. - 256 с.; Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, 1798-1916. Вип. 2: 1886-1900 / НБУВ; Редкол.: О.С.Онищенко (голова) та ін.; Уклад.: М.Д.Бойченко та ін. - К., 1998. - 376 с.; Джерела українознавства. Вип.2. Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань / Вступ. ст. Н.Г.Солонської; Уклад.: Н.М.Погребецька, Л.М.Ковітченко; Відп. ред. В.Ю.Омельчук; НБУВ. - К., 1998 - 128 с.

заного з визначенням історико-кодікологічних методів і кодикографічних методик вивчення писемної та книжкової спадщини України. Виявлені джерелознавчі й книгознавчі особливості кодикології, кодикографії, камеральної археографії та сфери їх діяльності як окремих систем знань книгознавчих і джерелознавчих дисциплін.

За результатами розробки (спільної з Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України й Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського) тематики «Архівна й рукописна Україніка» розроблено блок питань, пов'язаних з вирішенням теоретичних принципів і науково-практичних питань побудови «Національної архівної інформаційної системи України». Відпрацьовано загальну концепцію, технічне завдання, запропоновано нові архівознавчі, інформаційно-археографічні методи опису архівної інформації та програмно-технічні засоби, зокрема гіпертекстові й гіпермедіальні технології для розв'язання складних завдань зберігання і використання інформації, котрі ґрунтуються на асоціативному підході, що є новим в інформатиці. У співпраці з вищезгаданими установами видаються монографії, збірники наукових праць, публікації документів³.

За спільним з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України проектом у 1996-1997 рр. досліджено стан зберігання, реставрації, атрибуції та наукового опрацювання колекції воскових фоноваликів початку ХХ ст. із зібрання Інституту рукопису, що не вводилися в науковий обіг через брак нешкідливих засобів зняття звуку. Розроблено унікальні методики перезапису методом безконтактного зняття звуку та фіксації на електронних носіях, за результатами дослідження здійснено електронну публікацію на компакт-диску

«Єврейські музично-рукописні пам'ятки України з фондів НБУВ». Експериментальний компакт-диск з єврейською фольклорною спадщиною Президент України Леонід Кучма під час офіційного візиту до Ізраїлю (1996) подарував його Президентіві Езеру Вейцману.

За результатами виконання теми «Історико-кодікологічне та джерелознавче дослідження рукописних фондів, організація і використання фондів рукописних книг та документів» (1993-1996 рр.; наук. керівник д.і.н. Л.Дубровіна) запропоновано взаємопов'язану систему методик всебічного кодикологічного, археографічного, джерелознавчого й книгознавчого вивчення джерел та публікації довідкових видань наукового типу; створено комплексну археографічну структуру опису рукописної книги; розроблено теоретичні й науково-практичні аспекти наукового опису і репрезентації архівних фондів; опубліковано дві монографії, три збірники наукових праць, п'ять бібліографічних та археографічних покажчиків і каталогів, чотири збірники публікацій документів та матеріалів, три навчальних методичних посібники⁴, 84 статті (загальний обсяг 161 вид. арк.).

Згідно з планом на 1996-1998 рр., в Інституті рукопису виконується тема «Рукописна україніка у фондах Національної бібліотеки України: археографічний реєстр колекцій та зібрань» (наук. керівник Л.Дубровіна). Дослід-

жується історія рукописних колекцій і особових архівних фондів, укладаються біографічні довідки про фондостворювачів, здійснюється археографічний опис складу та змісту фондів, готується бібліографія про фондостворювачів для путівника по фондах ІР.

Продовжується опис фондів збірок рукописних книг і документних та книжкових колекцій: рукописні книги ХV-ХVІ ст.; єврейські рукописні книги; книжкові зібрання «Регія» та Яблонівських; музичні автографи Миколи Леонтовича; колекції сектора сходознавства, музичні рукописи, фольклорні матеріали та фоновалики; єврейські періодичні видання у фондах НБУВ.

За результатами дослідження підготовлено й здано до друку монографії «Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: історія і сучасність (1918-1998)» (О.Онищенко, Л.Дубровіна), «З історії музичної спадщини України: Болгарський наспів рукописних ірмолоїв ХVІ-ХVІІ ст.» (Л.Корній, Л.Дубровіна), «Оправа українських рукописних книг та стародруків: історія, структура, опис» (к.і.н. О.Гальченко), збірник «Нормативно-інструктивне регламентування діяльності Інституту рукопису НБУВ у галузі комплектування, зберігання, обліку, обслуговування та каталогізації фондів»; опубліковано 16 статей.

Разом з Інститутом архівознавства підготовлено до друку путівник по особових фондах академіків та членів-кореспондентів НАН України «Видатні діячі Національної академії наук України», що видається до 80-річчя Академії.

Центр бібліотечно-інформаційних технологій працював над темами: «Інформаційна технологія бібліотечних мереж та систем (1993-1995 рр.)»; «Розробка архітектури і програмно-технологічного забезпечення комп'ютерного бібліотечного центру» (термін виконання 1996-1998 рр., наук. керівник к.т.н. Л.Костенко).

За першою темою досліджено механізм дії автоматизованих систем бібліотек як компонентів глобальних комп'ютерних мереж. Визначено структуру автоматизованого банку даних наукової бібліотеки з комплексом БД, що забезпечує розкриття фондів книгозбірні, пошук у світовому документному потоці й підтримку внутрішніх технологічних процесів; обґрунтовано вибір програмної і технічної платформ для реалізації автоматизованої систе-

⁴ Основні праці Інституту рукопису: Пантелеймон Куліш: Щоденник / С.М.Кіржаєв (упоряд. тексту, примітки). - К., 1993. - 88 с.; Вісті Таврійської вченої архівної комісії і Таврійського товариства історії, археології та етнографії (1887-1931) / Укл. Л.Шаріпова. - К., 1994; Б.Д.Грінченко: Документи і матеріали з фондів Інституту рукопису ЦНБ ім. В.І.Вернадського НАН України - Вип. 1. Віршовані твори / Упор. Н.М.Зубкова. - К., 1994; Просвітителі Кирило і Мефодій у писемних джерелах Інституту рукопису ЦНБ НАН України: Каталог рукописів другої пол. ХV - першої чверті ХХ ст. / Укладання, передм. Л.А.Гнатенко. - К., 1995. - 113 с. (16 с. вклейок); В.І.Вернадський: Дневники. 1917-1921: В 2 т. Т. 1: 1917-1919 / Сост.: С.Кіржаєв, М.Сорокіна, В.Неаполитанская, О.Мамелов; Києво-Могилянська академія у документах та рідкісних виданнях Центральної наукової бібліотеки ім. В.І.Вернадського НАН України: Видання ХVІІІ - першої пол. ХХ ст. Матеріали до бібліографічного покажчика / Упоряд.: Л.М.Дениско, М.С.Рубльова, В.Р.Галай. - К., 1995.

³ Сохань П.С., Ульяновський В., Кіржаєв С.М. М.С. Грушевський і Akademia: Ідеї, змагання, діяльність. - К., 1993. - 322 с.; Журба О., Капраль М., Кіржаєв С., Папакін Г., Рильков С. Едиційна археографія в Україні ХІХ-ХХ ст. - К., 1993. - 237 с.; Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів: Зб. наук. ст. - К., - 1993. - Вип. 1, 2, 3.; Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна Україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні: Зб. наук. праць. - Вип. 1.: Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи. - К., 1995.

ми наукової бібліотеки.

У 1995 р. запроваджено комплекс автоматизованих робочих місць бібліотечних фахівців (АРМи каталогізатора, систематизатора, бібліотекаря залу періодики, бібліотекаря залу картографії, пункту запису читачів, запису персональних абонентів тощо). Серед АРМів - інтелектуальний програмно-технологічний комплекс розпізнавання бібліографічної інформації, що міститься в текстових файлах з рефератами газетних статей, і конвертації вихідних даних у комунікативний формат ISD 2709 для дальшого введення інформації в БД. На базі розроблених АРМів організовано комп'ютерну технологію каталогізації і наповнення ЕК нових надходжень до бібліотеки.

Основне досягнення щодо інформатизації бібліотек у 1996-1997 рр. - розробка теоретичних засад побудови та програмно-технологічного забезпечення комп'ютерного бібліотечного центру, що сприятиме входженню найбільших книгозбірень України до світового інформаційного простору, і створення програмно-технологічного комплексу для доступу читачів бібліотеки до Інтернет. Цикли занять з читачами й співробітниками Бібліотеки щодо опанування технології пошуку й отримання інформації з Інтернет дали можливість підготувати понад 250 сертифікованих користувачів. Оптимізується технологія інформаційного обслуговування читачів бібліотеки ресурсами глобальних комп'ютерних мереж. Спеціально на науковців зорієнтовано путівник по ресурсах Інтернет, експериментально визначено раціональну кількість Web-сторінок, яку доцільно тримати в кеш-пам'яті робочих станцій, апробовано процедури коригування її інформаційного наповнення відповідно до пошукових запитів читачів.

За дослідженнями науковців Центру:

- результати розробленої і впровадженої конвеєрної інформаційної технології комплектування та обробки нових надходжень фіксуються в ЕК, бібліографічні ресурси якого надаються читачеві. Організовано локальну CD-ROM-мережу служби ДБО, забезпечено спільний доступ читачів і співробітників Бібліотеки до світових інформаційних ресурсів, що дає змогу здійснювати оперативний та багатоаспектний пошук інформації;

- створено і запроваджено комплексну систему автоматизованого опрацювання документних ресурсів, на базі якої готуються інформаційно-ана-

літичні матеріали для інформаційного забезпечення органів державної влади й управління;

- створено Web-сервер бібліотеки, на якому встановлено файли з щотижневими бібліографічними списками нових надходжень до фондів книгозбірні, абетковий покажчик наявних у бібліотеці журналів, електронні версії її публікацій, нормативні акти в галузі бібліотечної справи тощо;

- для переходу до кооперативної каталогізації організовано службу електронної доставки файлів з щотижневими бібліографічними списками нових надходжень до НБУВ у кілька десятків українських книгозбірень;

- у рамках міжнародної програми INTAS для науковців замовлено та отримано з ряду провідних європейських бібліотек понад три тисячі копій статей з наукових журналів, збірники матеріалів конференцій тощо.

Результати розробки і впровадження автоматизованих інформаційних технологій та мереж дають змогу розвитку комп'ютерного бібліотечно-інформаційного центру, що інтегруватиме основні загальнодержавні документальні ресурси, включення їх до світового інформаційного простору; освоєння в он-лайнному режимі найважливіших каналів зарубіжних інформаційних потоків.

НДР інформаційно-аналітичного центру (з 1996 р. реорганізований у СІАЗ) здійснювались у рамках теми «Інформаційно-аналітична діяльність наукової бібліотеки: система забезпечення управлінських структур» (1998-1990 рр.; наук. керівник акад. НАН України О.Онищенко).

Основний результат дослідження - створення і впровадження в умовах НБУВ комплексної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. Розроблено технологію їх поточного інформування, що гарантує оперативну аналітико-синтетичну переробку вхідного документного потоку бібліотеки, кумуляцію отриманої аналітичної інформації та її передачу органам влади телекомунікаційними каналами зв'язку. Особливість системи - наявність у ній програмних засобів інформаційного аналізу, що дозволяють виявляти латентні зв'язки між особами й колективами, зафіксованими в БД. Завдяки цьому можливий синтез нової аналітичної інформації, що в явному вигляді відсутня у вихідному масиві.

За розробленою технологією СІАЗ

формує бази та банки даних, готує інформаційно-аналітичні, довідкові й прогностичні матеріали за планом та на запити управлінських структур.

У 1997 р. СІАЗ, застосовуючи документні матеріали й електронні потоки інформації, підготувала 194 інформаційно-аналітичні матеріали за темами: політичні й соціально-економічні процеси в Україні, ставлення до суспільного життя в ній державних структур і громадської думки країн СНД та далекого зарубіжжя, державотворчі, законодавчі процеси в зарубіжних країнах і зіставлення їх з практикою законотворчості в нашій республіці, оборона та безпека Української держави, взаємовідносини з НАТО, Євросоюзом, СНД тощо. Крім того, готувалися щоденні огляди регіональних газет «Вісті з регіонів», двічі на місяць огляди журнальної періодики (за темою «Суспільно-політичне життя України»), інформаційно-довідкові видання.

Дослідження проблем збереження бібліотечних фондів, здійснюваних Центром консервації і реставрації, мають прикладний характер та спрямовані на розробку і впровадження наукових рекомендацій та регламентуючої документації з питань забезпечення фізичного збереження фондів бібліотек, моніторинг екологічного стану книгосховищ і біологічний моніторинг книгосховищ та документів, дослідження фізико-хімічних показників паперу й матеріалів, застосованих для реставраційних і палітурних робіт.

НДР Центру виконувались у межах тем «Екологія книгосховищ та її вплив на фізичне збереження бібліотечних фондів» (1993-1995), «Система збереження бібліотечних фондів: проблеми, розробка та впровадження в умовах НБУВ» (1996-1998) (наук. керівник к.б.н. Г.Новікова).

Дослідження дали можливість: вивчити найважливіші фактори впливу екології книгосховищ на стан фізичного збереження матеріальної основи документів; дослідити фізичний стан документів і міру їх ураженості біодеструкторами; впровадити в умовах НБУВ технологію камерної та індивідуальної дезінфекційної обробки ушкоджених мікроміцетами документів у дезкомплексі; здійснити експертне обстеження стану фізичного збереження фонду; впровадити систематичний мікробіологічний контроль повітря книгосховищ і мікологічний нагляд за станом приміщень, обладнання та документів.

Розроблено концепцію національ-

ної програми збереження документних фондів України⁷ та систему заходів щодо організації нормативного зберігання фондів в умовах НБУВ.

Роботу Центру широко висвітлено в науковому звіті⁸, методичних матеріалах і публікаціях⁹, тому результати досліджень можуть бути використані в бібліотеках України при розробці та впровадженні системи забезпечення збереження документних фондів, що сприятиме розв'язанню проблеми довгострокового збереження Національного бібліотечного фонду України.

Для розвитку і розповсюдження цього напрямку на дослідження фондів інших вітчизняних книгозбірень необхідно створити на базі НБУВ національний центр з відповідним матеріально-технічним забезпеченням практичної реалізації програми збереження книжкових фондів.

Інститут архівознавства розробляє теми: «Організація, дослідження та використання комплексів архівних джерел з історії Академії наук України» (1991-1996), «Архівний фонд НАН України (1918-1941): археографічно-інформаційний опис» (строк виконання 1997-1999, наук. керівник - д.і.н. О.Путро). Інститут націлений на створення широкої науково-інформаційної бази дослідження історії діяльності Академії. Найважливішим результатом виконання тем є публікація першого та підготовка другого й третього томів збірників документів під загальною назвою «Історія НАН України. Документи і матеріали».

На підставі історико-документознавчого аналізу Архівного фонду НАН України (1918-1941) підготовлено путівник по особових фондах академіків та членів-кореспондентів НАН України, центральний фондний каталог і галузевий міжфондовий покажчик архівних джерел за вказаний період. Підго-

товлено до видання щоденники С.О.Єфремова (1919-1929 рр.). У 1997 р. здійснено комплекс робіт з метою формування Архівного фонду Академії та надано допомогу установам в організації діловодства. Для цього паспортизовано всі види документів наукових і науково-технічних архівів установ та організацій НАН України (на 01.01.97) і складено підсумкову доповідну записку про кількісний склад документів Архівного фонду та стан роботи наукових і науково-технічних архівів установ НАН.

З 1993 р. НБУВ є національним центром біографічних досліджень. Розробляються теоретичні та науково-методичні проблеми української біографістики, збираються, науково опрацьовуються і готуються до видання матеріали біографій діячів України; створюються комп'ютерні БД біографічної інформації; впроваджуються інформаційні технології в українську біографістику, координуються дослідження з цієї галузі в загальнодержавному масштабі. Видаватиметься багатотомна серія УБС.

За темою «Досвід і перспективи створення банку національної біографії», розробленою Інститутом біографічних досліджень у 1993-1995 рр. (наук. керівник д.і.н. В.Чишко), вироблено концепцію та накреслено наукову програму робіт зі створення УБС, розроблено основні напрями програмного забезпечення його комп'ютерного банку даних, критерії відбору персоналії.

У 1996-1997 рр. Інститут працював над «Створенням комп'ютерної бази даних словникової частини Українського біографічного словника» (строк виконання 1996-1998 рр., наук. керівник д.і.н. В.Чишко). Мета роботи - побудова комп'ютерної БД словникової частини УБС; укладання його алфавітного словника; наукова експертиза та підготовка до публікації зошитів словникової частини УБС (1-4 вип.); підготовка матеріалів до біографій.

За результатами дослідження в 1996 р.: опубліковано перший випуск збірника наукових праць «Українська біографістика», іменний покажчик біографічного словника «Греки в Україні» (4 друк. арк.), 29 наук. статей (загальний обсяг 10,82 друк. арк.); у 1997 р.: підготовлено до друку «Матеріали до біографій етнографів України. Вип. 1» - 10 друк. арк.; опубліковано 33 наукові праці (26 друк. арк.), у т.ч. монографію «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України»

(В.С.Чишко), де досліджено історію й теорію біографії як літературного жанру та історико-біографічного дослідження у проблемно-хронологічному аспекті і в контексті європейської й української історико-культурної традиції. Визначено головні напрями й проблеми вивчення біографії, обгрунтовано теоретико-методологічні основи біографістики як спеціальної історичної дисципліни зі своїм об'єктом, предметом та методами дослідження.

Традиційними для НБУВ стали щорічні міжнародні наукові конференції. Крім учених і фахівців у галузі бібліотечної справи, які працюють у наукових бібліотеках усіх систем і відомств, інститутах культури держави й наукових установах НАН України, у них беруть участь фахівці з Росії, США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Польщі та інших країн.

Тематика конференцій 1993-1997 рр. відповідала найгострішим проблемам бібліотечної галузі:

1993 - «Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті»;

1994 - «Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування»;

1995 - «Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи»;

1996 - «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки»;

1997 - «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек».

На останній конференції розглядалися проблеми аналізу сучасного стану й визначення перспектив удосконалення каталогів наукових бібліотек, створення та використання електронних каталогів.

Нині ведеться підготовка Міжнародної наукової конференції до 80-річчя НБУВ «Інформаційна діяльність наукової бібліотеки». Планується проаналізувати широке коло проблем стосовно розвитку інформаційної функції наукових бібліотек, взаємодії на національному й міжнародному рівнях у створенні й використанні інформаційних ресурсів.

В останні роки постійним науковим заходом стали організовані НБУВ книгознавчі читання, присвячені історії книгодрукування, історикам української книги, діяльності УНІК та історичним датам у розвитку українського історичного книгознавства.

Крім того, співробітники Національної бібліотеки були співорганізаторами конференцій («Стратегія збережен-

7. Бібліотечний вісник. - 1995. - №3.

8. Екологія книгозбирання та її вплив на фізичне збереження бібліотечних фондів: Заключний звіт НДР / Делон. рукопис. - К.: НБУВ, 1996.

9. Оpubліковано інструктивно-методичні рекомендації «Забезпечення фізичного збереження документних фондів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського», «Санітарно-гігієнічна обробка документів, каталогів та засобів їх зберігання в Національній бібліотеці України ім. В.І.Вернадського» тощо, підготовлено до друку «Порядок відбору літератури на палітурно-реставраційні роботи», розроблено типовий «Паспорт фізичного збереження документів».

ня національного культурного надбання. Бібліотеки й архіви», Київ, 1995; «Український біографічний словник: Історія і проблематика створення», Львів, 1996), брали участь у міжнародних і республіканських конференціях, організованих іншими установами (тільки в 1997 р. - «Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу України», «Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань: 1917-1921 рр.», «Книга і час», «Історія і культура євреїв у країнах Центральної та Східної Європи», «Україна, українці, українознавство ХІХ ст.», «Церковна музика: проблеми дослідження» та ін.); у роботі координаційних органів різного рівня (Національній комісії з питань повернення культурних цінностей в Україну; Національному комітеті істориків України, Українському національному комітеті з вивчення країн Південно-Східної Європи); Експертній раді ВАК України; виступали офіційними опонентами на захистах дисертацій у споріднених установах (Київському державному університеті культури та мистецтв, Київському університеті ім.Тараса Шевченка, Інституті української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського тощо).

Розвиток Бібліотеки як комплексної бібліотечно-інформаційної, наукової та культурно-просвітницької установи зі статусом науково-дослідного інституту залежить від її кадрового потенціалу. Специфіка діяльності НБУВ потребує від співробітників високого теоретичного рівня, а дедалі складніші завдання - безперервного відтворення наукових кадрів. Від того, як вирішується питання їх підготовки, залежить майбутнє Національної бібліотеки України і значною мірою доля ряду напрямів наукових досліджень у галузі бібліотечної справи.

Розвиткові наукового потенціалу Бібліотеки та стабілізації молодих кадрів сприяє відкриття при ній у 1993 р. Спеціалізованої вченої ради по захис-

ту кандидатських та докторських дисертацій і аспірантури (за спеціальностями: 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, 05.13.06 - автоматизовані системи управління та прогресивні інформаційні технології). Це зумовлено необхідністю розбудови в Україні власної системи підготовки наукових кадрів з відповідних спеціальностей для бібліотечної галузі. Головна бібліотека України з її великим обсягом і досвідом НДР спроможна зайняти в цій ланці провідне місце. За даними на 1 січня 1998 р. в Бібліотеці працює 11 докторів і 56 кандидатів наук. Загальна кількість тих, хто займається науково-дослідною та науково-інформаційною роботою, перевищує 200 осіб.

За час свого функціонування Спеціалізована вчена рада провела захист п'яти докторських та 18 кандидатських дисертацій, у т.ч. відповідно 1 і 12 - захищено співробітниками НБУВ. У цілому з 1993 р. співробітниками НБУВ захищено 3 докторських і 17 кандидатських дисертацій.

Аспірантуру НБУВ закінчили 12 осіб. На 01.01.98 р. в ній навчається 16 аспірантів (зокрема 11 - представники інших бібліотек та установ). 35 співробітників працюють над дисертаціями як пошуковці.

За результатами наукових розробок, тематика яких має національне значення, у НБУВ за 1993-1997 рр. опубліковано 92 наукові праці загальним обсягом 642,75 вид. арк. За роками:

Рік	Кількість наук. праць	Кількість вид. арк.
1993	12	145,95
1994	16	114,5
1995	13	110,9
1996	21	147,9
1997	30	123,5

Крім того, опубліковано 857 статей у наукових журналах, обсягом 266 друк. арк.

Основні труднощі в організації досліджень НБУВ - це потреба в сучасній комп'ютерній техніці, матеріально-технічному забезпеченні практичної реалізації програми збереження книжкових фондів, створенні страхового фонду цінних і рідкісних видань, стабільності фінансування формування інформаційної бази Бібліотеки.

Зважаючи на її новий статус та функції національної, передбачається розбудова діяльності установи як національного центру за всіма напрямками - науковим, науково-інформаційним, методичним.

Перспективним завданням для НБУВ є розв'язання ключових для інформатизації бібліотек проблем. Йдеться про створення власної національної інформаційної бази, стандартизацію інформаційного забезпечення, вдосконалення бібліотечно-інформаційних класифікацій як інструмента лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи.

Одним з важливих напрямів діяльності НБУВ буде сприяння консолідації зусиль бібліотек усіх систем і відомств у створенні УБР, зведених ЕК, налагодженні корпоративної каталогізації, розв'язанні проблем забезпечення повноти й збереженості Національного бібліотечного фонду, розробки нової законодавчої та нормативної бази бібліотечної галузі.

Перелік докторських дисертацій

Рік	Дисертант, тема
1993	1. Дубровіна Л.А. «Кодикологія та кодикографія як спеціальні дисципліни в дослідженнях історії української рукописної книги» (спеціальність 07.00.09 - історіографія, джерелознавство та методи історичного дослідження)
1995	2. Слободяник М.С. «Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій у період освоєння інформаційних технологій» (спеціальність 05.25.03 - бібліотекознавство та бібліографознавство)
1997	3. Чижко В.С. «Біографістика як галузь історичної науки» (спеціальність 07.00.06 - історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни)

Перелік кандидатських дисертацій

Рік	Дисертант, тема
1994	1. Антоненко І.П. «Авторитетний контроль найменувань установ та організацій в інформаційних системах бібліографічного та археографічного типу» (спеціальність 05.25.03 - бібліотекознавство і бібліографознавство)
	2. Гальченко О.М. «Оправа українських рукописних книг та стародруків як об'єкт кодикографії» (спеціальність 05.25.04 - книгознавство)
	3. Добко Т.В. «Масові бібліотеки України в культурному розвитку суспільства 80-х років» (спеціальність 05.25.03 - бібліотекознавство та бібліографознавство).
	4. Зубкова Н.М. «Бібліотека і архів Б.Д.Грінченка як джерело в історії народної просвіти, бібліотечної та видавничої діяльності в Україні кінця ХІХ - початку ХХ ст.» (спеціальність 05.25.04 - книгознавство)
	5. Кіржаєв С.М. «Археографічна комісія ВУАН (1918-1934): внесок у розвиток археографії в Україні» (спеціальність 07.00.09 - історіографія, джерелознавство та методи історичного дослідження).
	6. Ольховик Н.М. «Книговидавництво В.І.Рапп і В.І.Поталов. Історія створення та діяльність» (спеціальність 05.25.04 - книгознавство)
1995	7. Рукавіцина Є.В. «Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є.О.Болховітінова)» (спеціальність 05.25.04 - книгознавство).
1996	8. Бровкін А.Г. «Універсальна наукова бібліотека в системі інформаційного обслуговування управлінських структур (на прикладі НБУВ)» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
	9. Кириленко О.Г. «Еволюція наукових уявлень про бібліотечну технологію в Україні (80-90-ті роки)» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
	10. Сохань О.В. «Методи побудови архівної мультігіпертекстової інформаційно-пошукової системи» (спеціальність 05.25.05 - системи інформації та обладнання архівів, бібліотек і музеїв).
	11. Стрішенець Н.В. «Бібліографічна спадщина Ю.О.Меженка» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
1997	12. Гнатенко Л.А. «Староукраїнський правопис останньої чверті ХІV - першої чверті ХVІІ ст. у зв'язку з проблемою другого південнослов'янського графіко-орфографічного впливу» (спеціальність 10.02.01 - українська мова).
	13. Дениско Л.М. «Бібліотека Київської духовної академії та її бібліотекарі (1819-1919)» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
	14. Козар Л.Т. «Борис Грінченко як фольклорист» (спеціальність 10.01.07 - фольклористика).
	15. Муха Л.В. «Бібліотечні колекції та зібрання в системі історико-культурних фондів: реконструкція і реєстраційний опис» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
	16. Солонська Н.Г. «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20 - початку 30-х років ХХ століття» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).
	17. Степченко О.П. «Особові архівні фонди видатних українських учених як джерело з історії організації спеціалізованих фондів Всенародної (Національної) бібліотеки України (1918-1934)» (спеціальність 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство).